

omogočili zainteresiranim posameznikom takojšen dostop do vseh podatkov. Toda o rezultatih bo mogoče soditi šele po objavi drugega dela, kjer bo predstavljeno gradivo in njegovo ovrednotenje.

K delu, ki predstavlja pomemben korak naprej v raziskovanju poznoantičnih utrd in vzhodnoalpskem območju, pa imam tudi nekaj kritičnih pripomb. Najprej se mi zdi neustrezna sama zasnova publikacije. V začetnem delu so zgodovinski podatki, ki nekako predestinirajo arheološke izsledke, ki bodo v velikem delu podani šele v naslednji knjigi, čeprav so v tekstu deloma že anticipirani. Skratka, vrstni red je obrnjen. Logično bi bilo pričakovati najprej vse podatke, ki jih je mogoče dobiti z arheološkimi metodami in interdisciplinarnim pristopom, verifikiranje in konfrontacijo izsledkov z zgodovinskimi podatki pa na zaključku, kakor tudi na osnovi tega izpeljani regionalni sintetični pregled. Posebej se to odraža v osrednjem prispevku S. Santoro Bianchi, kjer se oba nivoja podatkov ne prestopata.

Avtorica izpeljuje svoje interpretacije predvsem iz obravnavanega najdišča in že raziskanega in objavljenega Invillina, zato njej refugij pomeni le - tako kot je bilo to nedavno še pri nas - skromnejše grajeno naselbino s cerkvijo na sredi. Ne pozna ali vsaj ne upošteva pa skupine pribežališč, ki se dobro nakazujejo npr. v Sloveniji (Šumenje, Hom nad Soro, Veliki vrh nad Osredkom pri Podredu, Rudna nad Rudnico, Vrhtrebnje, Ivank v Tuhinjski dolini itd.), ugotovljeni pa so bili seveda tudi drugod (Makedonija, Srbija, Bosna, Hrvaška, Nemčija idr.). Tudi v Italiji. Zaradi skromnih najdb so refugiji slabo znani, čemur pa je krivo dejstvo, da se večina raziskovalcev ukvarja samo z dobro znanimi in v glavnem bogatejšimi najdišči, manjka pa sistematična topografija in preverjanje v manjšem obsegu poseljenih najdišč. To za Furlanijo nakazuje že pomembno delo I. castelli del Friuli, delo Tita Miotija, kjer je zbranih in predstavljenih precej tovrstnih utrd, ki pa bi jih bilo potrebno kritično preveriti. Izhodišče torej obstaja, italijanske kolege pa čaka še dolgotrajno in naporno preverjanje različnih skromnih podatkov, ki bo šele odrazilo resničen tipološki obseg poznoantičnih utrd, od katerih poznamo sedaj v severni Italiji le tiste pomembnejše in trajnejše naselbine (poleg že omenjenih še Castel Udine, Castelazzo di Doberdob, Nimis, Monte Barro, Castelseprio itd.).

Poleg tega je treba upoštevati dejstvo, da je bilo v Furlaniji še veliko podobnih in tudi precej imenitnejših najdišč, ki so omenjena v virih, danes pa deloma ali v celoti pozidana (Gemonia, Artegna), uničena (Osoppo) ali neraziskana.

Zanimiva je konfrontacija z najdišči v širšem vzhodnoalpskem prostoru in še posebej v Sloveniji. Potrjuje se kronološka shema višinskih postojank, na kakršno večkrat zadenemo pri naših raziskovanjih. Manjka predvsem zgodnjebronzastodobna faza, obdobje pozne KŽG, vse druge časovne stopnje pa odlično sovpadajo z že raziskanimi postojankami. Faza iz časa takoj po markomanskih vpadih v Sloveniji na višinskih utrdah še ni potrjena, čeprav je bila že domnevana. Ujema se faza iz druge polovice 3. st., ki se je imenitno pokazala na najdiščih Veliki vrh, Libna in pri nedavnih izkopavanjih v Ajdovščini. Prav tako faza poselitve v drugi polovici 4. st., katere konec so na Castelraimundu uspeli dosti zanesljivo omejiti s približno letnico 430. To sovпада pri nas sicer z opustitvijo mest, predvsem Emone in Celeje, nismo pa uspeli tako natančno določiti tega datuma na višinskih utrdah, kjer precej gradiva vedno znova potrjuje vojaško prisotnost na nekaterih že uveljavljenih (Rodik, Brinjeva gora) a tudi manj raziskanih postojankah (Gradišče pri Dunaju, Zbelovska gora). Preseneča skromna poselitve in zelo rečna arhitektura v drugi polovici 5. in celotnem 6. st. Ravno ta časovna stopnja je pri naših najpomembnejših naselbinah najbolj znana in kaže prava majhna mesteca na višinah. Posebej dragocena je primerjava s poselitvijo v 9. st., ki se pri nas že nekaj časa nakazuje, a je še nikjer nismo uspeli zadovoljivo raziskati. Omenimo le Gradišče nad Bašljem, Tinje nad Loko pri Žusmu, Ajdno, Zbelovsko goro, Tonovcov grad. Prav spoznanje o skromnih kvantitativnih pokazateljih te poselitve bo moralo usmerjati naša bodoča raziskovanja, da bi ob upoštevanju vseh mogočih aspektov raziskav in sodobnih tehnik uspeli izslediti značaj in trajanje poselitve.

Na koncu se mi zdi pomembno poudariti veliko ekspanzivnost ter prizadevanje avtorice in njenega tima, da jim je uspe-

lo v zelo kratkem času objaviti kompleksno problematiko najdišča in številne nearheološke analize, ki so jih pri delu uporabili in v mnogočem podpirajo njene izsledke oziroma osvetljujejo najdišče še iz povsem drugih zornih kotov. Nestrpnost pričakujemo seveda drugi del, kjer bo objavljeno izkopano gradivo, saj bo šele takrat mogoče podati končno oceno in dobiti zaokroženo predstavbo življenja na tej nekoliko nenavadni utrjeni naselbini.

Najdišče postaja referenčna točka za številne slovenske poznoantične naselbine, katerim je blizu tako geografsko kot tudi po svoji kronološki strukturiranosti.

Slavko CIGLENEČKI

I. Holl, N. Parádi: *Das mittelalterliche Dorf Sarvaly*, Fontes archaeologici Hungariae, Akadémiai kiadó, Budapest 1982, 144 strani, 174 slikovnih prilog, dodatek **J. Matolesi:** *Tierknochenfunde von Sarvaly aus dem 15.-16. Jahrhundert*, 22 strani, 11 slikovnih prilog.

V letih od 1969 do 1974 sta avtorja izkopavala ob severozahodnem obrežju Blatnega jezera srednjeveško mesto Sarvaly. Izkopavnih je bilo 14 hiš in kovačnica. Hiše so se razlikovale med drugim tudi po številu prostorov (dva do pet), običajno so imele črno kuhinjo, nekatere pa tudi vinsko klet. Objekti so datirani v prvo polovico 16. stoletja. Uničeni so bili ob turških vpadih v to pokrajino, a še prej, preden so jo ti dokončno zavzeli.

Izkopavanja, ki so bila ena prvih sistematičnih srednjeveških naselbinskih raziskav na Madžarskem, so dala dober vpogled v takratno socialno in gospodarsko življenje prebivalcev.

Oba raziskovalca, N. Parádi in I. Holl sta tudi avtorja posameznih sestavkov v tej knjigi. Začenja N. Parádi z naselbinsko geografijo in srednjeveško zgodovino Sarvalya in okolice. Potek in metode izkopavanja je predstavil I. Holl. Rezultate izkopavanja dajeta oba avtorja, od izsledkov izkopavanja cerkve, ki izvira iz 12. stoletja in so jo dvakrat predelovali in širili, materialne kulture iz naselbinskih plasti (železni in ostali metalni predmeti, orožje, ostanki noše, steklo, keramika), datacije, vrednotenje arhitektonskih ostankov (kleti, hiše, peči) do gospodarske in družbene slike vasi in njene strukture. Določeni so tudi rastlinski ostanki (rž, proso, leča, grah, pšenica). Dodana je študija J. Matolesija o živalskih ostankih. Najbolj številni so ostanki od domačih živali: goveda, domačega prašiča, kokoši, konja, ovce, psa, od divjih pa: jelena, srne, fazana, poljskega zajca itd.

Kljub temu, da delo ni najnovejše, je lahko deloma vzor za publiciranje kompleksnih rezultatov srednjeveških naselbinskih izkopavanja pri nas, ki jih je od konca 60-let kar nekaj: Otok pri Dobravi (Gutenwerth), ki ima veliko vzporednic z omenjeno naselbino, predvsem pa cela vrsta gradov (če omenimo samo Celjskega in Ljubljanskega, kjer izkopavanja še potekajo), vendar so objave samo parcialne.

Irena SIVEC

Elica Maneva: *Srednovekovni nakit od Makedonije*, Kulturno istorisko nasledstvo na Republika Makedonija 28. Republički zavod za zaščito na spomenite na kulturata, Skopje 1992, 279 str.

Pred nami je velika monografija, ki zajema srednjeveški nakit, ki so ga odkrili ali zbrali do leta 1989/90 na ozemlju Makedonije. Delo sta recenzirala dr. I. Mikulčić in dr. Vera Bitrakova-Grozdanov. Iz predgovora je razvidno, da delo temelji na avtoričini doktorski disertaciji *Srednovekovni nakit SR Makedonije*, ki jo je zagovarjala leta 1990 na Filozofski fakulteti v Skopju pred komisijo profesorjev: I. Mikulčić, B. Aleksova, C. Grozdanov, V. Bitrakova-Grozdanov in T. Tomoski.

Gradivo, ki ga je E. Maneva predstavila in obdelala, sodi v materialno kulturo, nastalo v razdobju od 6. do 14. st. in ki se